

Familjelycka för vem?

En kvalitativ fallstudie av den transnationella kommersiella
surrogatindustrin i Georgien

Abstract

Ofrivilligt barnlösa par som köper en annan, ofta fattigare, kvinnas reproduktiva förmåga har under de senaste decennierna blivit till en internationell industri. Surrogatmödraindustrin slår sig helst ner i länder där lagstiftningen är som fördelaktigast och surrogatmammornas arbetskraft som billigast. Följande uppsats genomför en kvalitativ fallanalys av Georgiens surrogatindustri genom V. Spike Petersons feministiska omskrivning av den globala ekonomin i de samverkande kategorierna reproduktiv, produktiv och virtuell ekonomi. Resultatet visar på att surrogatindustrins framgång i Georgien möjliggörs av ett flertal faktorer såsom internets framväxt, teknologisk och vetenskaplig utveckling samt en nedvärdering och feminisering av reproduktivt arbete.

Nyckelord: IPE, IR-feminism, globalisering, informellt arbete, reproduktiv ekonomi, produktiv ekonomi, virtuell ekonomi

Antal ord: 9794

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte & Frågeställning	5
1.2 Tidigare forskning	5
1.4 Disposition	6
2. Metod	8
2.1 Kvalitativ fallstudiemetod	8
2.2 Val av fall	8
2.3 Material & källkritik	10
2.4 Validitet & reabilitet	11
3. Teori	12
3.1 Feministiskt perspektiv på IPE	12
3.2 Analytiskt ramverk - RPV	13
3.2.1 Reproduktiv ekonomi	14
3.2.2 Produktiv ekonomi	14
3.2.3 Virtuellt ekonomi	15
3.3 Operationalisering av RPV	15
3.3.1 Reproduktiv ekonomi	16
3.3.2 Produktiv ekonomi	16
3.3.3 Virtuellt ekonomi	16
4. Resultat/Analys	18
4.1 Det reproduktiva arbetet	18
4.2 Den produktiva ekonomin	20
4.3 Internet, teknologi och den globala konsumenten.....	24
4.4 Intersektionen RPV	25
5. Diskussion	27
5.1 Slutsatser	27
5.2 Reflektioner kring metod och analysmodell	27
5.3 Framtida forskning	28
Referenser	30

1. Inledning

Föreliggande uppsats ämnar studera och kartlägga den transnationella kommersiella surrogatmödraindustrin. Hur blev graviditet till en global industri? Och varför är det främst fattiga kvinnor i utvecklingsländer som blir surrogater åt barnlösa, rikare, par? Fenomenet berör centrala aspekter inom det feministiska IPE-fältet såsom informellt arbete, feminiserad fattigdom och globaliseringen av den reproduktiva ekonomin. Surrogatindustrin skiljer sig från andra former av informellt arbete, som exempelvis hushållsarbete, på så vis att det här handlar om en handel med kroppen. Kvinnornas livmödrar producerar ett barn som blir till produkten. Surrogatmödrskapet skiljer sig samtidigt från annan kroppshandel, som prostitution, i den mening att kvinnan inte kan ta ledigt från arbetet som är ett konstant tillstånd i 9 månader.

Genom teknologiska framsteg som IVF-befruktning, kan en kvinnas ägg befruktas utanför kroppen för att föras in i en annan kvinnas livmoder (Vårdguiden 2017). Därmed kan surrogatföretag erbjuda barnlösa par barn som är genetiskt kopplade till dem, utan spår av surrogaten som burit barnet. Dessa teknologiska framsteg har tillsammans med globaliseringens möjligheter för företag att flytta mellan länder möjliggjort industrin. När en stats lagstiftning på området skärps kan företagen flytta till andra länder utan regleringar med kvinnor som ställer upp för billigare priser (Spar 2005:299-301).

Anledningen att ofrivilligt barnlösa par söker sig utomlands för att anlita surrogat är en kombination av olika faktorer. Vanligtvis är lagstiftningen kring surrogat striktare i föräldrarnas hemland, och ofta är priserna för surrogat billigare i utvecklingsländer jämfört med exempelvis USA (Bromfield & Rotabi 2012:132). Genomsnittspriset för surrogat i USA är 100 000\$ medan länder som Georgien, Ukraina och Mexiko ligger på halva det snittpriset (Cheung 2015). Ytterligare en faktor är möjligheten för föräldrarna att utföra nästan hela surrogatprocessen via internet. Ofta behövs endast en resa ner till surrogatens hemland, när föräldrarna ska hämta hem sitt barn (Bromfield & Rotabi 2012:132).

Genom att applicera V. Spike Petersons kritisk-feministiska kartläggning av den globala ekonomin i de intersektionerande kategorierna RPV; reproduktiv, produktiv och virtuell ekonomi på en fallanalys av Georgiens transnationella surrogatindustri undersöks införandet av graviditet som en betald tjänst på en internationell marknad. RPV belyser hur det som tidigare setts som privat (reproduktiva ekonomin) kommersialiseras (produktiva ekonomin), och hur detta möjliggörs av ny teknologi samt genom idéer om personen som utför dessa tjänster och idéer om vad som faktiskt går att köpa (virtuella ekonomin).

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med min uppsats är att genom en analys utifrån ett feministiskt IPE-teoretiskt ramverk skapa förståelse för hur den transnationella kommersiella surrogatindustrin speglar globala ekonomiska strukturer samt hur omvandlandet, kommodifieringen, av kvinnans kropp till vara går till. Syftet uppnås genom en teorikonsumerande fallundersökning av industrin i Georgien utifrån kartläggningen av den internationella ekonomin i de tre intersektionerande kategorierna reproduktiv, produktiv och virtuell ekonomi. Utifrån detta formuleras frågeställningen:

Hur kan kommodifieringen av kvinnors kroppar i Georgiens kommersiella surrogatindustri förklaras genom V. Spike Petersons RPV-ramverk?

1.2. Tidigare forskning

Utifrån ett feministiskt perspektiv behandlade statsvetaren Carole Pateman surrogatmödraskap redan 1988, innan fenomenet hade hunnit bli till den internationella industri det är idag. I *The Sexual Contract* diskuterar hon huruvida surrogaten och barnet kan likställas med en arbetare och dess produkt: "The baby, once born, is a separate being, but the mother's relation to her infant is qualitatively different from that of workers to the other products that ensue from contracts about the property in their persons" (Pateman 1988:215). Hennes tankar om ifall vad som helst kan räknas som ett arbete eller produkt blir intressanta att relatera till både RPV-ramverket och Georgiens industri. Dels eftersom RPV analyserar hur det som tidigare setts som obetalbart tar sig ut på den produktiva ekonomin, dels eftersom Georgien är ett typiskt exempel på detta.

En ledande röst i dagens forskning om surrogat är Amrita Pande. Hon introducerade begreppet "sexualised care work" för att beskriva surrogatmödraskapet och hur det stigmatiseras i media och lokalsamhällen (2009:142). I sitt forskningsarbete har Pande intervjuat indiska kvinnor och diskuterat narrativet kring surrogatmödraskapet (Pande 2009, 2010, 2011). I *Transnational commercial surrogacy in India: gifts for global sisters?* (2011), analyserar Pande diskursen kring att ge barnet som en vacker gåva och relationen mellan surrogaten och föräldrarna. Hon skriver om hur de indiska kvinnorna gärna ser sig själva som utvalda i sin roll som surrogater, att det inte har varit ett direkt eget val utan snarare något som ödet har utsett dem till att göra. Här visar Pande på intressanta motsättningar kontraktsskrivandet som från företagets sida syftar att förtydliga att surrogaten bara ska fungera som en anställd bågare, medan surrogaterna skapar ett narrativ om sig själva som unikt utvalda i sin roll. Denna motsättning, när vanligtvis helt känslösbaserade aktiviteter kommersialiseras, blir intressant att undersöka även i Georgiens fall. Pande avslutar artikeln med att ge

förslag till vidare forskning att fortsättningsvis titta på outforskad empiri i form av andra länders industrier (2011:624), här bygger min uppsats på med ett nytt fall.

Inom IPE-forskning har Debora Spar (2005:299-301) diskuterat den internationella ekonomins roll i surrogatindustrin. Hon beskriver hur industrin blivit allt mer internationaliserad de senaste 20-30 åren i och med att teknologisk utveckling har utökat möjligheterna till hur en assisterad befruktning kan gå till, och att globalisering har ökat valfriheten gällande lagstiftning. Hon argumenterar för att surrogatmödraskapet bör ses som den kommersiella handel det faktiskt är och att det precis som annat arbete kan outsourcas till länder där fattigare kvinnor ställer upp för billigare priser, och att det på så sätt bör studeras som en IPE-fråga (2005:302).

Den artikel som min uppsats tydligast tar avstamp vid, är Jessica L. Peets artikel "A Womb That Is (Not Always) One's Own". Här analyserar Peet den indiska surrogatindustrin genom Petersons RPV-ramverk och belyser inte bara hur det reproduktiva arbetet har letat sig in på den produktiva marknaden, utan också hur detta möjliggörs av ny medicinsk teknologi och kommunikation över internet. Hon belyser alltså den virtuella ekonomins roll i utsuddandet av gränserna mellan betalt arbete och reproduktivt (Peet 2016:176-177). Peet ägnar merparten av sin analys specifikt åt Indiens industri och diskuterar bl.a. hur de betalande föräldrarna drar nytta av historiska koloniala strukturer mellan globala nord och syd (2016:178). Här skiljer sig våra arbeten åt empiriskt. Där hon använder empiri ifrån fallet Indien, en postkolonial stat, studerar min uppsats ett europeiskt land. Den postkoloniala analysen, där Peet bl.a. diskuterar hur indiska kvinnor värderas olika som surrogater beroende på hur mörk deras hudfärg är (2016:182), blir inte lika tydligt applicerbar på fallet Georgien. Denna uppsats tar inspiration i teoriapplikationen men resultatet skiljer sig genom olika val av fall. Peet avslutar sin artikel med att uppmuntra framtida forskning att röra sig utanför den indiska kontexten för att undersöka huruvida hennes tankar är applicerbara på fler länder, och hon efterfrågar fortsatt undersökning av hur de tre olika kategorierna RE, PE och VE intersektionerar med varandra i den globala ekonomin (2016:183-184). Där tar min uppsats vid.

Sammantaget visar litteraturen att stor del av tidigare forskning om transnationellt kommersiellt surrogatmödraskap främst har utgått ifrån en sydostasiatisk kontext (Pande 2009, Whittaker 2014, Rudrappa 2017, Saravanan 2018). I forskning om Sydostasien har förutom feministiska teorier postkoloniala teorier dominerat analysen. Det skulle kunna bli intressant även i fallet Georgien, men generellt finns det inte samma tydligt koloniala relation mellan kund och surrogat här. Därmed ämnar följande uppsats att bygga vidare på den feministiska analysen av fenomenet, men att snarare fokusera på ekonomiska strukturer än postkoloniala.

1.3. Disposition

Uppsatsen fortsätter efter detta inledande kapitel med en presentation av metodologiska avvåganden. Därefter ges en bakgrund till feministisk IR-teori samt

en presentation av den teori, Petersons RPV-ramverk, som används i förståelsen av resultatet. Sedan följer en analys där ramverket appliceras på fallets empiri. Uppsatsen avslutas i en diskussion där jag drar slutsatser från analysens resultat och diskuterar det teoretiska ramverkets applicerbarhet, samt ger förslag till framtida forskning.

2. Metod

2.1 Kvalitativ fallstudiemetod

Uppsatsens frågeställning besvaras i en kvalitativ teorikonsumerande fallstudie. Esaiasson et al skriver i *Metodpraktikan* (2007:42–43) att det som kännetecknar den teorikonsumerande fallstudien är att det enskilda fallet är central i undersökningen och att teorin appliceras för att försöka förklara de fenomen som fallet inbegriper. Det är alltså valet av studieobjekt som går först, och val av förklaringsmodell kommer därefter. I föreliggande uppsats är studieobjektet Georgiens surrogatindustri och teorin Petersons IR-feministiska RPV-ramverk.

Robert K. Yin skriver i *Case Study Research* (2014:4) att den kvalitativa fallstudien lämpar sig bra för studier om hur vissa samhälleliga eller sociala fenomen fungerar, särskilt när dessa fenomen kräver en djupgående beskrivning eller förklaring. På så sätt stämmer metodvalet väl överens med uppsatsens syfte, att försöka få en fördjupad förståelse för de mekanismer som har lett fram till att graviditet idag går att köpa på en global marknad.

Yin definierar fallstudiemetoden som en undersökning inom ett specifikt sammanhang, där det krävs en viss förståelse för fenomenets unika kontext för att möjliggöra en förståelse av fenomenet självt (2014:16). På så sätt kräver undersökningen en förståelse för Georgien och kvinnornas ekonomiska kontext och även industrins globala karaktär.

I *Qualitative Research: Studying How Things work* skriver Robert E. Stake (2012:11, 15) att kvalitativ forskning handlar om att förstå människors upplevelser av verkligheten, och att det är forskaren själv som är det främsta verktyget eftersom resultatet är beroende av dennes tolkningar snarare än konkreta mätningar. Beroendet av forskarens tolkningar är en metodisk aspekt som kan kritiseras. Kritiken berör då intersubjektivitet, dvs att forskningsresultatet så långt som möjligt ska vara oberoende av forskaren (Esaiasson et al 2007:25). I den kvalitativa studien är förutsättningarna för intersubjektivitet annorlunda än vid kvantitativa studier. För att öka intersubjektiviteten gäller det att vara öppen och tydlig med sitt tolkningsarbete och sina analytiska ramverk samt att diskutera alternativa förklaringar (Esaiasson 2007:25). Detta berörs under reflektioner kring det analytiska ramverket i slutsats-avsnittet 5.2.

2.2 Val av fall och teori

Valet av Georgiens surrogatindustri som fall kan motiveras utifrån ett flertal punkter. En grundläggande anledning är att surrogatindustrin är stor i landet och utgör en betydande del av landets export-inkomster (Kodama 2019:58). Sedan flera tidigare stora surrogat-destinationer infört förbud mot praktiken, exempelvis Indien och Thailand (Zimmerman 2016: 920, Rudrappa 2018:72), har en stor del av konsumenterna sökt sig till Georgiens industri. Det beror på att surrogatmödrskapet i Georgien har lagligt stöd (Law of Georgia) och att priserna är jämförelsevis låga. På så sätt kan fallet kategoriseras som ett exemplifierbart fall, dvs ett typiskt exempel på det större fenomen som undersöks (Bryman 2016:62).

Georgiens roll i den globala surrogat-industrin har inte studerats som enskilt fall i tidigare IR-studier, vilket ger min undersökning inomvetenskaplig relevans. Här möter jag Esaiasson et als (2007:18-19) forskningsideal om hur forskningen bör vara kumulativ och fylla luckor i tidigare forskning, för att bygga på den gemensamma kunskapsmassan.

Trots inomvetenskaplig frånvaro har Georgiens industri uppmärksammats i medier (SVT 2018; SR 2017; Hoyle 2015; BBC 2014; The Guardian 2014) vilket tyder på ett samhällsligt intresse för fallet, som jag menar visar på utomvetenskaplig relevans för uppsatsen. SVT:s Uppdrag Granskning visar i sitt program *De nya surrogatmödrarna* att antalet barn födda utomlands via surrogat förväntades vara högre än antalet adoptioner i Sverige 2018. I augusti 2018 var antalet adoptioner 98 och antalet surrogatbarn som förväntades födas till svenska föräldrar låg mellan 150-180 (UG Referens 2018a). Att Europa-parlamentet dessutom fördömt kommersiellt surrogatmödrskap visar på ämnets politiska kontrovers. I *Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2014 and the European Union's policy on the matter* beskrivs surrogatmödrskapet som kränkande mot kvinnan för att hennes reproduktiva organ används som en vara. I synnerhet fall av surrogat i utvecklingsländer, där ekonomiskt utsatta kvinnor blir surrogat, bör förbjudas och behandlas som ett problem gällande mänskliga rättigheter menar EU (Europaparlamentet 2015:29).

Valet att studera industrin utifrån kategorierna reproduktiv, produktiv och virtuell ekonomi grundas i att uppsatsens intresse ligger i att undersöka fenomenet av hur något som tidigare setts tillhöra den privata sfären kommersialiseras. RPV-ramverket är passande för att få förståelse för varför vissa kvinnor utför arbetet och varför vissa väljer att köpa. Genom att introducera den virtuella ekonomin beskriver Peterson ett skifte i ekonomin från materiellt baserad till informationsbaserad. Det är en central förutsättning för att surrogatindustrin kunnat växa fram. Den teknologiska utvecklingen möjliggör IVF-befruktning, kommunikation över landsgränser och marknadsföring skapar en konsumtionskultur som styrs av begär snarare än materiella behov.

Användandet av en feministisk teori innebär till viss del också en utgångspunkt i feministisk epistemologi. Caroline Ramazanoğlu och Janet Holland skriver i *Feminist Methodology* (2011:106) att samhällsvetenskaplig forskning ofta inbegriper någon typ av social ställning mellan forskaren och studieobjektet, som sällan är helt balanserad. På så sätt, menar de, behöver feministisk forskning ställa sig kritisk till en sk ”delusion of alliance” (2011:106) där forskaren antar sig dela intressen och uppfattningar med studieobjektet bara för att de båda är kvinnor.

Ramazanoğlu och Holland problematiserar också konstruktionen av ”den andre” i forskning, exempelvis tredje världens kvinnor, eftersom den homogeniserar hela grupper (2011:112). Maktrelationen mellan mig och surrogat-kvinnor som studieobjekt är inte ett överhängande problem eftersom jag utgår från redan insamlat material när jag undersöker kvinnornas upplevelser. Trots det är jag fortfarande aktsam med att konstruera bilder av dessa kvinnors intressen eller vad som vore deras personliga bästa. På så sätt avsäger jag mig normativa ambitioner i denna uppsats, dvs jag tar inte ställning huruvida surrogat bör förbjudas eller inte, utan förmedlar istället genom min valda teori en bild av hur det ser ut i dagsläget och vilka mekanismer som möjliggör det fenomen industrin i Georgien idag är.

2.3 Material och källkritik

Materialet i uppsatsen utgörs, förutom av Petersons litteratur och tidigare forskning, av empiri i form av texter ifrån ledande surrogatföretags hemsidor, och då främst New Life Georgia som är landets största företag. Valet av att ha främsta fokus på New Life Georgia grundar sig i att detta företag har uppmärksammats i media och att det finns god tillgång till information om deras process. Dessutom rekommenderar den sk. ekonomiskt oberoende organisationen *Families Through Surrogacy* New Life i sin rådgivning om surrogat i Georgien (*Families through surrogacy* 2015b). Organisationen *Families Through Surrogacy* används som källa med motiveringen att dess grundare, Sam Everingham, varit ett återkommande namn i medierapportering om surrogat (Roache 2018, *The Guardian* 2018, Lejring 2017).

Peter Esaiasson et al presenterar i sin bok *Metodpraktikan* fyra klassiska källkritiska regler att förhålla sig till; äkthet, oberoende, samtidighet och tendens (2007:314). Material ifrån surrogatföretags hemsidor kan ifrågasättas för att vara tendentiöst, alltså partiskt tillrättalagt (Esaiasson et al 2007:321) eftersom det ligger i företagets ekonomiska intresse att framställa industrin på ett så etiskt tilltalande sätt som möjligt. Detta gör inte företagets berättelser mindre intressanta, tvärtom är det en viktig del i undersökningen att se hur industrin rättfärdigas och marknadsförs, men det ökar kraven på att komplettera med källor ifrån övriga parter i surrogatprocessen.

Ytterligare material utgörs av tidigare intervjuer med kvinnor som varit surrogat, Georgiens lagstiftning samt dokument kopplade till surrogatprocessen som jag har nått via UG-referens, i form av journalistiskt referensmaterial från SVT:s Uppdrag granskning. Det finns en viss obalans i tillgång till material, med fler uttalanden ifrån företagen än de anställda surrogaterna. Eftersom de anställda på surrogatföretagen mer eller mindre står i ekonomisk beroendeställning till sina arbetsgivare är det inte säkert att de vågar kritisera dessa. Det är svårt att avgöra exakt i vilken utsträckning det spelar in, men i reportagen jag har tagit del av har kvinnorna till stor del bara velat uttala sig i hemlighet från arbetsgivaren. Skillnaden i möjligheter att få sin röst hörd mellan företag med anställda kommunikatörer

(New Life Georgia 2019b) och fattiga kvinnor som inte kan göra sig förstådda utan tolk är tydlig.

V. Spike Petersons omskrivning av världsekonomin i reproduktiv, produktiv och virtuell publicerades under tidiga 2000-talet i en analys av den neoliberala globaliseringen som sträcker sig från 1970-talet och framåt. Då ämnesområdet globalisering kännetecknas av ständig utveckling och förändring skulle detta material kunna ifrågasättas utifrån det källkritiska kriteriet samtidighet (Esaiasson et al 2007:320). Jag menar på att teorin tar upp teman, exempelvis att reproduktivt arbete nedvärderas, som fortfarande är aktuella idag. Alexa Robertson tar i sitt kapitel om globalisering i *Internationella Relationer* (2014:255) upp att det är ett forskningsområde som präglas av mycket teori och mindre empiri. Därmed är det viktigt att man som läsare är medveten om författarens teoretiska ståndpunkter, eftersom det ofta är dessa som styr snarare än empiri. Petersons teoretiska grundantaganden springer ur en kritisk IR-feminism, vilka resultat andra teoretiska utgångspunkter skulle kunna generera diskuteras i slutsatsavsnittet 5.2.

2.4 Validitet och reliabilitet

Med god validitet menas att undersökningen faktiskt mäter det den syftar att mäta. Det ställer krav på att teori och empiri stämmer överens, alltså att mina operationaliseringar är passande indikatorer för mina teoretiska definitioner (Esaiasson et al 2007:63). I min operationalisering av de teoretiska definitionerna reproduktiv, produktiv samt virtuell ekonomi har jag använt mig av metoden resonemangsvaliditet. Jag har sett till hur etablerad tidigare forskning operationaliserar teorin (Esaiasson et al 2007:66-67) och då främst använt mig av de operationaliseringar Peterson tar upp i sin bok, men också de exempel från verkligheten som Jessica L. Peet tar upp i sin applicering av teorin på Indien. Att andra forskare tidigare operationaliserat teorin på ett visst sätt behöver dock inte betyda att det är det bästa, se min egna motivering av operationaliseringar av teoretiska begrepp i teori-avsnittet 3.3.

Eftersom fallstudien är beroende av sin kontext (Yin 2014:16, Stake 2012:11) kan resultaten bli svåra att generalisera till andra sammanhang. Yin (2014:21) menar att fallstudiens generaliserbarhet, den externa validiteten (Esaiasson et al 2007:64), snarare gäller för teoretiska ansatser än för andra populationer. De surrogatmammors upplevelser som presenteras i uppsatsen kan inte tas som objektiva sanningar eller generaliseras till alla surrogaters erfarenheter, men jag menar att dessa subjektiva upplevelser ändå bidrar med värdefull kunskap. Målet med fallstudien är alltså inte att hitta sannolikheter utan snarare att utveckla teoriers generaliserbarhet, för att kunna använda på fall med liknande kontext. När det gäller mitt fall skulle teoretiska likheter kunna hittas med andra länders surrogatindustrier, eller med andra sektorer som är beroende av kvinnors ställning på den globala arbetsmarknaden på de sätt RPV-ramverket beskriver.

3. Teori

3.1 Feministiskt perspektiv på IPE

Eftersom Petersons RPV-ramverk, som presenteras närmare senare i detta avsnitt, ingår i den IR-feministiska teoribildningen presenteras här en bakgrund till fältet. Feminism som IR-teori introducerades under den senare delen av 1980-talet som en kritik gentemot klassiska teoriers, och då framförallt realismens, fokus på stater och hur detta osynliggör människors upplevelser av den internationella politiken. Feminister menar att IR-forskningens fokus på staten har gjort mannen till det centrala analysobjektet och därmed har kvinnans, ofta exploaterade, roll förbisetts (Kronsell 2014:115).

I denna uppsats fall blir främst IR-feminismens bidrag till studiet av den internationella politiska ekonomin intressant. Feministiska studier av IPE har kritiserat mainstream forskning på området för att missa den roll uppfattningar om genus spelar i den globala ekonomin (Peterson 2003, Elmhorn 2013:15, Pande 2017:267). Med begreppet ”genusarbetsdelning” har feminister uppmärksammat hur den globala arbetsdelningen är könad, vilket dels tar sig uttryck empiriskt i inom vilka yrken man hittar störst andel kvinnor, men också analytiskt i vilka uppfattningar som finns om kvinnors arbete. Kvinnors arbete värderas lägre än mäns globalt på grund av uppfattningar och idéer om kvinnan som ett temporärt komplement till mannen på arbetsmarknaden, och därför syns kvinnor oftare i deltidsanställningar med lägre lön och osäkra villkor (Kronsell 2014:121). Att bara utgå ifrån dikotomin mellan man och kvinna kan dock anses vara förenklande i analysen av IPE. Detta har IR-feminister uppmärksammat i analyser om hur kvinnor i globala nord, med ekonomiska tillgångar, anställer fattigare kvinnor från globala syd för t.ex. hushållsarbete eller barnpassning. Då kan den första kvinnan satsa på karriär istället för reproduktivt arbete. Fenomenet har kallats för ”internationaliseringen av reproduktivt arbete” och visar på att det inte bara är kön som spelar in för ens ställning i den globala ekonomin, utan också klass och etnicitet (Enloe 1989:177-178, True 2012:30-31, Kronsell 2014:122).

Cynthia Enloe's *Bananas, Beaches and Bases* (1989) är ett av de tidiga verken som introducerade ett könskritiskt perspektiv på internationell politik. Enloe beskriver det som att den globala ekonomin bygger på att kvinnors arbete är billigt. Hon menar att det inte bara är industrier och arbetsgivare ensamma som lyckas pressa ner dessa löner utan att det sker i en kombination av idéer om förmågor och femininitet som genomsyrar hela samhället och värderar kvinnor och mäns arbete olika (1989:160-166). I bokens avslutande kapitel skriver Enloe: ”The personal is international; the international is personal” (Enloe 1989:196), som en parallell till den feministiska parollen ”det personliga är politiskt”. Här kritiserar Enloe

konventionella IR-analyser för att inte gå tillräckligt djupt i sina analyser, och att de därmed missar faktorer i den internationella politiken som feministisk teori lägger märke till. Exempelvis kultur, idéer och varierande uttryck för makt (1989:197). Surrogatmödrskapet går att koppla till Enloes citat i hur något personligt, graviditeten, blir en ekonomisk och internationell fråga på en globaliserad marknad.

Ett annat centralt namn är J. Ann Tickner som har bidragit till teoribildningen med några av de grundläggande verken. I *Gendering World Politics* diskuterar Tickner hur kvinnor ofta hittas inom den arbetsmarknad som ignoreras av konventionella ekonomiska teorier. Hon skriver: "Women have not been left outside global restructuring, they are participating while remaining invisible" (Tickner 2002:78).

3.2 Analytiskt ramverk – RPV

Det ramverk som kommer att leda uppsatsens analys är V. Spike Petersons uppdelning av den internationella politiska ekonomin i reproduktiv, produktiv och virtuell ekonomi (2002, 2003). Peterson skriver om den globala ekonomin i dessa tre termer för att skapa en fördjupad förståelse av olika maktstrukturer i den neoliberala globaliseringen (2003:6). De tre kategorierna går att särskilja i teorin, men är i praktiken ömsesidigt konstituerande och behöver förstås i relation och intersektion med varandra (ibid:1).

Ramverket har tidigare använts inom IR-forskning av bl.a. Angela B. V. McCracken som diskuterar det hon kallar för den globala politiska ekonomin av skönhet genom en analys av västerländska skönhetsideal i Mexiko. McCracken motiverar sitt användande av RPV med hur det för samman analyser av identiteter, sociala institutioner och ideologier, och att det är "explicitly feminist" (2014:18).

Den användning av RPV som har tydligast likheter till min är Jessica L. Peet:s analys av Indiens surrogatindustri. Här argumenterar Peet för att ramverket är speciellt användbart på surrogatindustrin eftersom denna suddar ut gränserna mellan den reproduktiva och produktiva ekonomin och att den bärs upp av den virtuella ekonomin (2016:172–173).

Peterson beskriver RPV som "cross-disciplinary, multi-institutional, multi-level, and 'multi-causal'" (2002:5), vilket visar på teorins omfattning och komplexitet. En kritik som kan föras fram mot ramverket är att det är så brett omfattande att det inte kan generera särskilt specifika svar. Samtidigt är syftet med att använda teorin inte att ge exakta svar utan snarare att kartlägga och föra upp utforskade fenomen till ljuset (Ibid:21). På så sätt motiverar jag mitt användande av teorin, mitt syfte är främst att belysa och förstå sociala mekanismer i ett utforskat fall. Dessutom applicerar jag inte hela Petersons verk på mitt fall, utan har valt ut ett antal teman jag fokuserar på i operationaliseringen, vilket gör teoriapplikationen mer hanterlig.

Sammantaget har teorin använts relativt lite i förhållande till Petersons etablerade position inom feministisk IR-forskning och sett till den mestadels

positiva kritik den har mottagits med (Kronsell 2014:130, Barker 2006:1148, Development 2005, Prügl 2002:35). På så sätt ser jag potential i att använda teorin till ett utforskat fall, av ett fenomen som präglas av just globalisering och maktstrukturer.

Nedan följer en analytisk separation av de tre kategorierna för att redogöra vad var och en inbegriper.

3.2.1 Reproductiv ekonomi

Den reproductiva ekonomin (RE) är den där ”mänskligt liv genereras”. Det reproductiva arbetet genererar obetalda produkter, som till exempel värderingar eller ett rent hem, i den privata sfären (Peterson 2003:79). Peterson menar att denna klassiska bild av den reproductiva ekonomin (se ex. Tickner 2001:85) behöver utvecklas i takt med att allt fler reproductiva tjänster inkluderas i den produktiva ekonomin som betalt arbete. RE har alltid påverkat den produktiva ekonomins tillväxt, men länkas samman allt mer med den produktiva när reproductivt arbete tar sig in på marknaden som betalda tjänster i form av allt från städhjälp eller barnpassning till prostitution. Peterson skriver: “Infants, human organs, sexualized bodies, intimate caring, sensual pleasures and spiritual salvation are all for sale” (Peterson 2003:78).

Behovet att definiera den reproductiva ekonomin ligger enligt Peterson i att belysa uppdelningen mellan privat och publikt (kvinnligt/manligt) och hur denna gör så att arbete värdesätts olika och därmed studeras olika mycket (2003:86). Eftersom kvinnor generellt är mer ekonomiskt utsatta, har lägre värderade förmågor och är uppfostrade att prioritera familj, är det oftast kvinnor som inte kan välja att undvika informellt arbete. I informellt arbete är kvinnor sedan sämre skyddade i bristen på legala restriktioner och materiellt skydd, i eventuellt riskfyllda arbetsmiljöer (Peterson 2003:111).

Reproductivt arbete i den informella ekonomin villkoras av läget på den produktiva ekonomin, samtidigt som reproductivt arbete möjliggör tillväxt i den produktiva ekonomin. Medan PE styr arbetstillfällena och förhållanden lägger VE, den virtuella ekonomin, in det uppfattade (symboliska) värdet i produkter och tjänster. Nedan följer en presentation av PE och sedan VE.

3.2.2 Produktiv ekonomi

Den produktiva ekonomin (PE) cirkulerar kring produktion och konsumtion kopplat till lönearbete och betalda varor och tjänster. Det är denna ekonomi som mainstream IPE syftar på med ordet ekonomi, och det är denna som staten anpassar sig efter (Peterson 2003:45). PE kännetecknas av kontrakt, formella överenskommelser och generellt ett visst (anställnings)skydd (Peterson 2003:44-45). Det är genom dikotomin privat/publikt som den produktiva ekonomin värderas över den reproductiva. Peterson skriver att denna allmänna uppfattning behöver omkonstrueras i takt med ekonomins skifte från huvudsaklig materialistisk till kunskaps- och servicebaserad. Detta skifte från produktion av varor till produktion av tjänster har ett stort inflytande på den informella sektorn, reproductivt arbete tar nu allt större plats i den produktiva ekonomin. På så vis behöver RPV-ekonomierna förstås i intersektion med varandra (2003:46).

Skiftet till en informationsbaserad ekonomi har inneburit en ”social omorganisation” där arbete allt oftare utförs på informella platser (ex. i hemmet) och antalet tillfälliga deltidsanställningar ökar. Denna omorganisation av arbetsförhållanden har försvårat möjligheterna och sänkt incitamenten för kollektiv organisation arbetare emellan, eftersom anställda arbetar allt mer individuellt och isolerat (Peterson 2003:51).

I sin globala analys skriver Peterson att företag helst förlägger industrier i utvecklingsländer där arbetskraften är billig. I dessa länder föredrar man sedan att anställa kvinnor som accepterar informella arbetsförhållanden, och därmed blir kvinnor från utvecklingsländer den ultimata anställda för dessa företag. På så vis kan flexibilisering globalt förstås som att den ökar arbetstillfällena för kvinnor, men då inom feminiserade yrken som inte värderas och som inte innebär någon större trygghet (Peterson 2003:64). Feminisering innebär alltså att kvinnor empiriskt utgör en allt större andel av de anställda inom ett visst yrke, och att detta yrke därmed nedvärderas i termer av arbetsförhållanden och lön (Peterson 2003:76).

3.2.3 Virtuella ekonomi

Den virtuella ekonomin visar på kultur, kunskap och teknologins roll i ekonomin. VE inkluderas i ramverket för att få förståelse för bl.a. omfattningen och hastigheten av gränsöverskridande transaktioner och informationsutbyten över internet, samt för hur konsumtion blir allt mer kulturellt betingad. Syftet med definitionen är att visa på hur information, kommunikation och virtuella pengar spelar allt större roll i världsekonomin samt att försöka förstå hur dessa nya fenomen påverkar konventionella handelsformer (Peterson 2003:113-114). Jessica L. Peet (2016:175-176) skriver i sin applicering av teorin på surrogatindustrin i Indien att det som andra feministiska ekonomiska ramverk missar i sitt fokus på reproduktiv gentemot produktiv ekonomi är rollen den virtuella ekonomin har i att suddat ut gränserna mellan de två. Det är nya dimensioner av den globala ekonomin som spelar en viktig roll för förståelsen av feminiserat arbete.

Peterson delar upp den virtuella ekonomin i tre teman: Globala finansmarknader, den informationella ekonomin samt ekonomin av symboler och kulturella värden (2003:114-117). Det första temat, den globala finansmarknaden, berör hur teknologisk utveckling och globalisering möjliggör för monetära transaktioner att ske snabbt och enkelt över nationsgränser på internet. Det andra temat, den informationsbaserade ekonomin, berör följderna av att information i sig blir till en handelsvara, och hur denna skiljer sig från materiella varor genom att den inte har några rumsliga eller tidsmässiga begränsningar (2003:116). Det tredje temat belyser hur värden och symboler laddas i produkter. Värdet i en produkt ligger inte längre i hur mycket arbete eller materiella tillgångar som ligger bakom den utan snarare var den positionerar sig i ett system av kulturella värden och då vilken status eller känsla den ger konsumenten (2003:116).

3.3 Operationalisering av RPV

De teoretiska kategoriernas operationella indikatorer har främst hämtats från de empiriska exempel som Petersons använder för att förklara begreppen. Jag har också inspirerats av Peets operationalisering av teorin på Indiens surrogatindustri, dvs ett fall av samma fenomen.

3.3.1 Reproduktiv ekonomi

Den teoretiska definitionen reproduktiv ekonomi operationaliseras till det bokstavligen reproduktiva arbete surrogatkvinnorna utför under graviditeten, i underrubrikerna ”medicinska kontroller”, ”känslorarbete” samt ”Hur bemöts reproduktivt arbete socialt?”. Här ingår det fysiska och psykiska arbete som kvinnorna går igenom under graviditeten och när de ska hantera eventuellt stigma. Detta kopplas till Petersons diskussion om brist på trygghet inom informella yrken (Peterson 2003:111). Definitionen informellt yrke relateras till surrogat-yrket som präglas av högra krav på flexibilitet, brist på avgränsad arbetsplats och arbetstid samt osäkra arbetsförhållanden (Peterson 2003:86-87). I analysen diskuteras även synen på kvinnligt arbete, och framför allt hur det baseras på medfödda och naturliga förmågor snarare än kunskap och skicklighet (Peterson 2002:6). Sammantaget används definitionen reproduktiv ekonomi i mitt fall till att beskriva arbetet runt själva graviditeten, det som tidigare uppfattats tillhöra den privata sfären.

3.3.2 Produktiv ekonomi

Medan den reproduktiva ekonomin operationaliseras till det privata, kan den produktiva ekonomin operationaliseras till det publika. Analysen struktureras efter underrubrikerna ”Den ekonomiska kontexten”, ”Lagstiftning”, ”Globalisering” samt ”Företagens praktik och avtal”. Den produktiva ekonomin i surrogatindustrin syns i formella avtal och i den ekonomiska omsättningen, samt den bakomliggande ekonomiska kontext som gör så att kvinnor söker sig till surrogatyrket. Den produktiva ekonomin beskrivs också av Peterson som den staten anpassar sig efter (2003:45). Utifrån dessa aspekter av den produktiva ekonomin analyseras Georgiens lagstiftning och huruvida surrogatindustrin bidrar till den nationella ekonomin. Ytterligare en aspekt av den produktiva ekonomin är industriens globalisering och att företag helst förlägger sin verksamhet där lagstiftningen är som förmånligast och arbetskraften som billigast (Peterson 2003:64). I Georgiens fall tittar jag här främst på industrins uppsving efter att kommersiellt surrogat förbjöds i Sydostasien, samt det globala systemet av agenturer som företaget byggt upp.

3.3.3 Virtuell ekonomi

VE operationaliseras i tre förutsättningar för surrogatindustrins framgång. För det första har den teknologiska utvecklingens en central och här syftas främst på IVF-tekniken. För det andra är internet en förutsättning för kommunikation mellan kund, företag och surrogat samt för att kunna genomföra internationella pengatransaktioner. För det tredje är den konsumtionskultur som den virtuella ekonomin innebär en förutsättning för efterfrågan i industrin. Med det menas en kommersialisering, eller kommodifiering, av kulturella värden som hänger ihop med ekonomins skifte från materiellt baserad till informationsbaserad (Peterson

2003:8). I undersökningen operationaliseras denna konsumtionskultur till hur familjelycka målas upp i företags marknadsföring och hur det snarare är begär än behov som styr konsumenten. Analysen av VE struktureras efter underrubrikerna "Den reproduktiva teknologin", "Internet – kommunikation mellan parter världen över" samt "Marknadsföring".

4. Analys

4.1. Det reproduktiva arbetet

I analysens första avsnitt undersöks själva processen som det reproduktiva arbetet innebär. Det är centralt i analysen eftersom hela industrin vilar på kvinnans reproduktiva förmåga, som traditionellt ansetts tillhöra den privata sfären och gjorts av kärlek eller för familjerelationer snarare än för pengar (Peet 2016:175). I analysen av den reproduktiva aktivitetens roll i industrin fokuserar jag på kvinnornas upplevelser av hälsokontroller, det psykologiska arbetet, socialt stigma samt hur företaget hanterar riskerna med starka känslomässiga band mellan surrogatmamma och foster. Värdet i att analysera reproduktiva aktiviteter ligger i synliggörandet av arbetet det innebär, eftersom det traditionellt har nedvärderats och därmed inte studerats lika mycket som formellt arbete (Tickner 2001, Peterson 2003, Peet 2016:176). I följande avsnitt görs alltså till största del en analys på individnivå.

Medicinska kontroller

Eftersom hela industrin vilar på kvinnors reproduktiva organ och hälsa, ingår återkommande medicinska kontroller av mamman och fostret i arbetet som surrogat. New Life Georgia beskriver hur dessa går till på sin hemsida. Under graviditetens första 18 veckor utförs olika typer av ultraljud, gynekologiska undersökningar, möten med psykolog samt en mängd olika blodprov. I v. 16-17 utförs gendiagnostik för att se så att fostret inte har några genetiska sjukdomar eller avvikande kromosom-tillstånd. New Life Georgia radar på sin hemsida upp alla de medicinska kontrollerna kategoriserat i v. 0–13, v. 14–18, 19–21, 30–32 och till sist vecka 33–40 då man bl.a. lyssnar på fostrets hjärtslag (New Life Georgia 2019a). Natela, som har varit surrogatmamma, berättar i ett radioreportage för P1 Tendens att hon under en månad innan samt under graviditetens tre första månader gick på hormonbehandling för att minimera risken för missfall (Tendens 2017:4.40–5.10). Här syns vikten av teknologi och vetenskap i processen, vilket kan kategoriseras till den virtuella ekonomin, men också surrogatmammans (reproduktiva) arbete i att hålla sin kropp kontrollerad och frisk kontinuerligt genom hela graviditeten. Detta är givetvis omöjligt att styra över, men är samtidigt grundläggande för att handeln ska fungera och att ett friskt barn levereras. Det visar på en svårighet när element från den produktiva ekonomin, som formella avtal, tas in till en reproduktiv aktivitet som egentligen går att kontrollera. Här syns tydligt hur de tre kategorierna intersektionerar.

New Life klargör på sin hemsida att den tänkta surrogatmamman kan bytas ut under processen av medicinska skäl: ”It should be mentioned that during the

surrogate mother's preparation, there is always a slight possibility of her being substituted by another. There are various reasons for this and substitution takes place only to maximize the chances of success" (New Life Georgia 2019 d). Det visar på den otrygghet för den anställde som ett informellt arbete innebär. Den ovisshet som en graviditet innebär gör det i praktiken omöjligt att ha en garanterad anställning. Utifrån RPV skulle detta förklaras med att surrogat är ett feminiserat arbete, och att det därmed nedvärderas och ges sämre villkor. Eftersom graviditeten är en naturlig förmåga hos kvinnor värderas surrogaternas arbete inte tillräckligt för att deras trygghet ska prioriteras.

Känsloarbetet

New Life skriver på sin hemsida att det är viktigt, för att få ett friskt barn, att mammornas både psykiska och fysiska hälsa står i centrum. Detta uppfylls bl.a. genom att företaget erbjuder psykologer som stöd i hormonella förändringar och att företaget påminner surrogaterna om hur viktiga de är för företaget och de framtida föräldrarna. NL skriver att de även erbjuder medicinsk och psykologisk vård efter förlossningen (New Life Georgia 2019a).

I Louise Collmars P1 dokumentär "Surrogatmamman i Tbilisi" för SR träffar Collmar både surrogater, kunder och företag för att diskutera branschen i Georgien. Hon träffar bl.a. Sophie Ukleba som företräder New Life Georgia och frågar henne hur hon ser på den känslomässiga aspekten för surrogater att lämna bort det barn de har burit på i nio månader. Ukleba svarar att de, även om hon ogillar ordet, på ett sätt försöker "hjärntvätta" surrogaterna till att istället föra över sina känslor inför barnet till de betalande föräldrarna. Samtidigt påpekar hon att surrogaten och föräldrarna inte får skapa för starka band mellan varandra, eftersom risken då finns att surrogaten ber om extra fördelar av kunden (P1 Dokumentär 2017:26.00-28.30).

En annan röst i Collmars reportage, den före detta surrogatmamman Mariam, berättar om sin upplevelse av att bära ett barn som ska ges bort. Mariam blev surrogat av ekonomiska skäl, trots att hon från början inte ville (P1 Dokumentär 2017:31.45). Hon minns att hon ständigt behövde intala och påminna sig själv om att hon inte var mamma till fostret. När hennes kropp förstått detta beskriver hon det som att hon bara ville få ut fostret, som om det gjorde ont att ha kvar det i kroppen. Efter att alla papper var påskrivna efter födseln var processen och Mariam hade ingen mer kontakt med föräldrar eller barn (P1 Dokumentär 2017:33.25-34.30).

En andra surrogat, Natela, berättar i ett reportage för SR Tendens om hennes upplevelser av att lämna bort barnet. När hon såg hur lycklig den betalande mamman blev var hon väldigt glad, men när hon senare samma dag var tvungen att vinka av föräldrarna och barnet som skulle tillbaka till sina hemländer kände hon en stor tomhet (Tendens 2017, 18.10-19.10).

En tredje surrogat, Nino, berättar att hon blev surrogat av ekonomiska skäl för att kunna förbättra sina barns liv och deras boendesituation. Nino säger att hon var rädd att något skulle hända under graviditeten och att hon skulle förlora pengar. Hon berättar att hon saknar barnet och sparkarna och att hon ville se barnet efter förlossningen men att det stod i kontraktet att barnet skulle ges direkt till läkarna. "Jag hoppas att pengarna som jag tjänat nu ska räcka, men om jag får problem i

framtiden kanske jag gör det igen, men jag hoppas att jag slipper”, säger Nino till SR (P1 Dokumentär 2017:45.15-47.50).

Både företagens ansträngningar att hantera surrogaternas känslor och kvinnornas egna upplevelser, visar på att graviditeten innebär mycket osynligt arbete. Det är inte säkert att alla gravida kvinnor hyser starka känslor för sina foster, men ovan presenterade berättelser visar ändå på ett förekommande känslomässig belastning som inte syns utåt. Eftersom känslö- och omsorgsarbete placeras i den privata sfären värderas detta traditionellt sett lågt ekonomiskt. Surrogatindustrin visar dock här på det skifte som är det genomgående temat i RPV-kartläggningen: Skiftet när känslomässigt arbete börjar värderas ekonomiskt när det förs ut på den produktiva ekonomin och kommersialiseras. Samtidigt verkar det inte värderas i termer av arbetsvillkor, sett till hur svår processen har upplevts av kvinnorna ovan.

Hur bemöts reproduktivt arbete socialt?

Förutom att kontrollera sin kropp och sina känslor, behöver kvinnorna hantera omvärldens reaktioner på surrogatrollen. Surrogaten Natela berättar för SR (Tendens 2017:3.00-3.40) att hon blev surrogat i hemlighet eftersom hon redan innan visste att omgivningen skulle vara emot hennes val.

Mariam, som nämnts i tidigare stycke, berättar att vänner och släkt till henne bröt kontakten efter hennes surrogatgraviditet, av anledningen att hon sålt sitt egna barn. Hon är nog med att hennes dotter inte ska vara i samma rum när de genomför intervjun, eftersom hon inte vill att hon ska veta om att hon är surrogat. ”När barnen blir stora får de höra om detta, då kommer de förstå att jag gjorde det för att de skulle få ett liv som andra barn”, säger Mariam (P1 Dokumentär 2017:31.10-31.40).

Det sociala stigmat i att bli surrogat skulle kunna kopplas till den ortodoxa kyrkan i landet, som har ställt sig i opposition mot branschen (Kodama 2019:58). Företrädare för kyrkan har bl.a. uttryckt att barn som föds genom IVF är problematiska och att de omöjligt kan få lyckliga liv (Boróka 2017, Ellena 2014). När SR frågar Mariam om detta svarar hon att det ändå måste ha varit guds mening att hon skulle bli surrogat, eftersom det gav hennes familj möjlighet att betala mat och hyra (Tendens 2017:09:45-09.55). Att hon har tänkt över hur hennes handlingar kan motiveras inför gud tyder på att religionen har ett visst inflytande över hennes liv.

Sammantaget visar analysen av det reproduktiva arbetet på att graviditeten för surrogaterna innebär stor ansträngning och är mer än endast en naturlig förmåga, såsom reproduktiva aktiviteter ofta beskrivs. Att kvinnorna kontrolleras fysiskt och psykiskt samtidigt som de kan behöva hantera socialt stigma visar på slitsamma arbetsvillkor.

4.2. Den produktiva ekonomin

Den produktiva ekonomin är den som konstruerar bilden av arbete som det betalda, här ingår den anställde avtal och det är den produktiva ekonomin samhället anpassas efter. Skiftet i ekonomin från materiellt baserad till informationsbaserad,

har inneburit en omorganisation av den produktiva ekonomin, med allt mer flexibla och informella jobb där de anställda arbetar mer och mer isolerat ifrån varandra. Surrogatyrket är ett exempel på denna flexibilisering av den produktiva ekonomin. I följande avsnitt analyseras Georgien och kvinnornas ekonomiska kontext, nationell lagstiftning, industrins globalisering samt företagens formella praktik.

Den ekonomiska kontexten

Gemensamt för de surrogat-mammors berättelser jag har tagit del av i journalistiskt material (P1 dokumentär 2017:45:15, Tendens 2017:5.40, 07.50, Collmar 2017: 0.50, New Life Georgia 2019a) är att kvinnornas anledning att de sökt sig till yrket är ekonomisk. Genom att arbeta som surrogat har de t.ex. kunnat skapa ett bättre liv åt sina barn eller skaffat en tryggare boendesituation.

2016 utgjorde service-sektorn i Georgien 65,4 procent av det landets BNP (Landguiden 2016), här skulle surrogatindustrin räknas in tillsammans med övrig turism. 2017 levde 16.3 procent av befolkningen i fattigdom¹ och BNP per capita låg på 4078 amerikanska dollar (Världsbanken 2019). För att sätta i perspektiv kan det jämföras med Sveriges BNP per capita som samma år låg på 53 253 (Globalis 2017).

New Life Georgia skriver på sin hemsida att de är medvetna om vilken finansiell börda surrogatmödraskap kan vara för barnlösa par, men att det är upp till 70 procent billigare i Georgien än i USA (New Life Georgia 2019c). Detta visar på hur industrier, drivna av global konkurrens, föredrar att belägga informell verksamhet i fattigare länder där arbetskraften är billig och utgörs av kvinnor från det lägre ekonomiska skiktet (Familiesthroughsurrogacy, Peterson 2003:64). Surrogaten Natela berättar för SR att pengarna påverkade hennes liv med en stor skillnad. Hon hade inte kunnat få en sådan summa från något annat jobb, nu kunde hon köpa en lägenhet (Tendens 2017:24.00-24.28).

Lagstiftning

Förutom det jämförelsevis billiga priset är det främst den fördelaktiga lagstiftningen som lockar barnlösa par till att söka surrogat i Georgien (Law of Georgia, Kukunashvili & Bjalava 2016:141, Tendens 2017:12.40). Gestationellt surrogatmödraskap har varit legalt sedan 1997 i landet, vilket regleras i artikel 143 samt 144 i ”Law on Health Care”. Här klargörs att surrogaten inte har någon rätt till föräldraskap till barnet, hon har inte vid något tillfälle någon rätt att ångra sin roll som endast surrogat. De betalande föräldrarna blir direkt vid födseln barnets juridiska föräldrar:

Article 143

1. In vitro fertilisation shall be allowed:

a) to treat infertility, if there is a risk of transmitting a genetic disease from the wife or the husband to the child, using the gametes or embryo of the couple or a donor, if a written consent of the couple has been obtained;

---

¹ Under 3.2 amerikanska dollar per dag

b) if a woman does not have an uterus, by transferring the embryo obtained as a result of fertilisation to the uterus of another women ('surrogate mother') and growing it there; obtaining a written consent of the couple shall be obligatory.

If a child is born, the couple shall be deemed as parents, with the responsibilities and authorities proceeding from this fact; the donor or the 'surrogate mother' shall not have the right to be recognised as a parent of the born child. (Law of Georgia)

Att surrogatmödraskap så tydligt behandlas i Georgiens lag skulle kunna visa på vad Peterson (2003:91) menar är ett komplext förhållande mellan stat, politiska intressen och marknad. Med det menas att stater accepterar vissa typer av informellt arbete eftersom de bidrar till landets nationella ekonomi. Ekonomin tjänar på att vara tydliga med att surrogaten inte har någon rätt till barnet, eftersom det övertalar konsumenter att söka sig till Georgien framför länder med otydligare lagstiftning.

Globalisering

Efter att Indien och Thailand förbjöd kommersiellt transnationellt surrogat flyttade industrin, och här syftas på företaget New Life Global Network, främst till Mexiko och till Nepal. I båda dessa länder infördes ytterligare regleringar och förbud 2015 till följd av den plötsligt växande fertilitetsturismen. Då sökte sig företag i sin tur till Kambodja vars brist på lagstiftning i praktiken möjliggjorde industrin, men även Kambodja införde förbud 2016 (Kodama 2019:56-57). Därefter flyttade NLGN vidare till dels andra sydostasiatiska destinationer som Laos och Myanmar, men framförallt fick den redan etablerade industrin i Ryssland, Ukraina och Georgien en tillväxt av andra länders förbud (Kodama 2019:57).

New Life är ett av de stora globala surrogatföretagen, som idag har kliniker i bl.a. Ukraina, Mexiko, Kenya och Polen. Företaget har sin bas i Georgien (New Life Global Network 2019). På New Life Georgias hemsida redogörs i en presentation av personalen alla språk de olika patient-koordinatorerna talar, och vissa länder har egna koordinatörer, t.ex. ”Spanish Patient Coordinator” (New Life Georgia 2019b). Andra företag riktar helt in sig på vissa länder som konsumentgrupp, exempelvis Tammuz Nordic Surrogacy som erbjuder svenskspråkig kundkontakt (Nordic Surrogacy 1) eller Georgian-British Center for Donation and Reproduction (GBCDR). Industrin vänder sig alltså till kunder världen över.

Företagens praktik och avtal

Kostnaden för surrogat i Georgien kan variera från ca 25,000 amerikanska dollar upp till det dubbla (Ellena 2014). Av det priset får surrogatmamman upp till ca 15,000 vid lyckad födsel (Ellena 2014, Boróka 2017), dvs drygt 100 000 kr.

Själva avtalet är intressant i surrogat-processen eftersom det tydliggör att arbetet är en del av den produktiva ekonomin. Som Amrita Pande (2011) skriver i sin forskning om Indiens surrogatindustri, syftar avtalet från företagets sida att tydliggöra att surrogaten är som vilken anställd inom vilket yrke som helst.

Det har inte funnits några fullständiga avtal att tillgå men genom SVT:s UG Referens har jag kunnat ta del av enskilda punkter i avtalen och genom surrogatmammors berättelser i förmedlas ytterligare detaljer. Genomgående syns svårigheten med att kontraktera en graviditet som i slutändan inte går att kontrollera. Anna, en surrogatmamma som intervjuas av SVT:s uppdrag granskning, berättar att hon har skrivit på ett avtal som tvingar henne betala böter ifall embryot skulle skadas på grund av henne. Hon berättar att hon låg ner mycket under graviditeten och fokuserade på att ta hand sin och fostrets hälsa, och hade därför inget annat arbete under graviditeten (UG Referens 2018a). En annan kvinna, Natela, berättar för SR Tendens om inte hon heller fick arbeta under sin graviditet eftersom det kunde innebära skada för fostret. Hon skrev på ett kontrakt med föräldrarna där det viktigaste var att hon skulle leverera ett friskt barn (Tendens 2017:04.15-05.10). New Life Georgia förtydligar i ett avtal vad som gäller kring surrogatens rätt att arbeta under graviditeten. Ifall arbete utgör en risk för graviditeten får surrogaten inte arbeta och hon kan inte be om extra ersättning för uteblivet arbete:

“If physicians conclude that working may constitute a risk factor for termination of pregnancy or any complication, not to work and not to demand additional remuneration from the Intended Parents with regard to this fact.” (UG Referens 2018b)

Att kvinnor fråntas rätten att arbeta ens under den tidiga graviditeten, samtidigt som anställningen som surrogat inte har några garantier, visar på ekonomiskt otrygga arbetsförhållanden och svårigheter att ta sig ut på den formella arbetsmarknaden.

En annan anmärkningsvärd detalj i ett avtal från New Life är att kvinnans aborträtt avtalas bort. I praktiken innebär det att hon förlorar rätten till sin egen kropp:

“2.3. The Surrogate Mother is obliged:

2.3.1. not to have an artificial/induced abortion or not to try to cause a miscarriage except in cases stipulated by this Agreement.” (UG Referens 2018c)

Natela berättar för SR om en bekant surrogatmamma till henne som var tvungen att abortera sitt foster när en av föräldrarna fick ett cancerbesked. Detta grundades i att surrogatmamman enligt lagstiftning och företagens avtal inte får behålla barnet själv, oavsett skulle hon inte ha haft råd att ta hand om barnet. I detta fall fick surrogaten en viss ekonomisk kompensation för den tid hon förlorat. Natela säger att man kan förlora mycket tid som surrogat åt misslyckade försök att bli gravid, och då inte få betalt (Tendens 2017:21.30-22.55). En annan surrogat, Mariam, berättar om att hon hamnat i en rättstvist med ett par som vägrat henne betalning efter att barnet dött en månad efter födseln. Rättstvisten hade vid intervjuens tillfälle pågått i tre år, New Life har hjälpt henne med advokat utan framgång (P1 Dokumentär 2017:39.45-40.15). New Life skriver i ett mail till SR att företaget inte helt kan garantera betalning eftersom kontraktet är mellan föräldrarna och

surrogatmamman, företaget fungerar bara som en medlare i processen (P1 Dokumentär 2017:40.55-41.06).

Om något går fel under graviditet eller förlossning, eller om en konflikt uppstår mellan föräldrarna och surrogaten, kan alltså föräldrarna vägra betala eller välja att betala mindre än vad som var sagt. Detta eftersom surrogaten har frångått avtalet genom att inte leverera ett friskt barn, då rättfärdigas föräldrarna att frångå avtalet gällande betalning. Avtalen i surrogatprocessen ämnar alltså föra ut praktiken till den produktiva ekonomin, men på grund av graviditetens oförutsägbarhet kan dessa avtal aldrig vara helt bindande eller formella och innebär en osäkerhet för främst surrogaten men även konsumenten. I intervjuerna med surrogatmödrarna framkommer en bild av att det är kvinnornas sista utväg ekonomiskt och att de därmed tvingas acceptera informella och otrygga arbetsförhållanden.

4.3 Internet, teknologi och den globala konsumenten

Den virtuella ekonomin kan konkret relateras till ny teknologi som möjliggör assisterad befruktning och internets roll i kommunikation mellan företag och internationella kunder, men den handlar också om ett mer idémässigt skifte som berör hela industrin. Detta idémässiga skifte handlar om hur ekonomiskt värde allt mer vilar på kulturella och subjektiva uppfattningar (Peterson 2003:126). Det är inte längre endast det materiella värdet bakom en vara som avgör dess ekonomiska värde (ibid:117). Dessa tankar kan dels appliceras på prissättning och därmed värderingen av kvinnans jobb, dels på hur familjebyggandet har ett känslomässigt, kulturellt och kanske självförverkligande värde snarare än funktionen att fylla materiella behov.

Den reproduktiva teknologin

En grundläggande förutsättning för surrogatmödraskap är IVF-tekniken, vilken möjliggör att ett redan befruktat ägg kan föras in i livmodern och att surrogatmamman därmed inte har någon genetisk koppling till fostret (Familiesthroughsurrogacy 2015c). Families Through Surrogacy beskriver på sin hemsida hur IVF-processen genomförs av ett medicinskt arbetslag på embryologer, laboratoriepersonal och andra specialister på reproduktiv medicin (Familiesthroughsurrogacy 2015 d). Här syns tydligt hur kunskap, information och teknologi har en grundläggande roll i marknaden. Även kultur spelar in här. Familjelycka har ett kulturellt värde vilket genererar ett marknadsvärde som sin tur gör det ekonomiskt lönsamt att spendera resurser till att utveckla denna teknik.

Internet – kommunikation mellan parter världen över

Families through Surrogacy skriver på sin hemsida att utländska par som anlitar surrogat i Georgien inte behöver resa dit för att signera kontrakt utan kan istället maila en fullmakt till de anställda på företaget att signera åt dem (Families Through Surrogacy 2015a). Surrogaten Natela berättar för SR (Tendens 2017:03.40-04.05) att den mesta kontakten mellan henne och föräldrarna skedde genom företaget och

över internet. I detta fall skickades embryot från parets hemland till Georgien. Möjligheten att sköta en stor del av processen online är värd att belysa. Den minimala personliga kontakten mellan kund och surrogat kan vara en del av förklaringen till surrogatindustrins framgång, eftersom kunderna slipper konfronteras med surrogatens mående och då besparas eventuell oro över hennes hälsa under graviditeten.

Marknadsföring

Peet (2016:174) diskuterar i sin analys av Indien att det är andra aspekter än materiellt behov som styr i beslutet att anlita surrogat. Det gäller även i Georgien, barnet har inget materiellt eller fysiskt livsuppehållande värde för konsumenten. Det är snarare stark längtan som driver efterfrågan på marknaden (Boróka 2017). Denna längtan använder New Life i sin marknadsföring. På företagets hemsida finns ett meddelande författat av Mariam Kukulashvili, företagets grundare, där hon skriver om varför hon startade företaget: "I wanted a way to make sure no family was left with the heartbreak of a broken dream. [...] We understand your pain, your struggles, and your unending desire to have a baby and family of your own" (Kukulashvili i New Life Georgia 2019e). Det framkommer här att det snarare är en dröm och ett lyckligt tillstånd som säljs än en materiell vara. Det visar på vad Peterson menar med att känslor, idéer eller tillstånd kan kommodifieras i den informationsdrivna ekonomin. Genomgående spelar internets möjliggörande att sprida dessa idéer en avgörande roll för att budskapet ska nå konsumenter världen över.

4.4 Intersektionen RPV

I praktiken är det just intersektionen mellan de tre kategorierna som möjliggör surrogatindustrin. Reproduktivt arbete kommodifieras, dvs förs ut till den produktiva ekonomin, med hjälp av element från den virtuella ekonomin som internet, teknologi och marknadsföring (Peet 2016). Ekonomin är enligt RPV uppbyggd som ett system av kulturella värden (Peterson 2003:117), där reproduktiva aktiviteter värderas lågt, vilket leder till sämre arbetsvillkor för reproduktivt arbete i den produktiva ekonomin. På så sätt sker en nedvärdering av feminiserade reproduktiva arbeten. De förmågor som arbetet kräver uppfattas som det kvinnor gör naturligt och därmed verkar det inte kräva några speciella upptränade förmågor (Peet 2016:181), i detta fall att vara gravid. Nedvärderingen av surrogatindustrin är dock kanske inte främst kopplat till den ekonomiska ersättningen. De kvinnor som presenteras ovan får större summor pengar av att vara surrogat än vad något annat jobb skulle ge dem. Samtidigt får de en anmärkningsvärt liten del av den totala omsättningen sett till deras grundläggande roll i handeln, vilket tyder på en ekonomisk nedvärdering. Men det är kanske främst deras omständigheter, att inget annat jobb finns eller kan ge tillräckligt betalt, som visar på varför de hamnar och eventuellt fastnar i den informella ekonomin. Att surrogatuppdraget kan ge kvinnorna större ekonomisk ersättning än andra jobb,

verkar också gå på bekostnad av arbetsförhållanden. Graviditeten innebär en hälsorisk som kvinnorna utsätter sig för, och risken för missfall innebär både en känslomässig risk samt en ekonomisk risk sett till den tid som lagts på IVF. Den stora (eventuella) ekonomiska ersättningen gör det svårt att avstå jobbet och då dessa risker. Sammantaget visar nedvärderingen av deras arbetsvillkor att värde inte bara laddas i produkter utan också i arbete. Idéer om hur mycket kvinnornas arbete är värt gör så att deras tid och energi kan anpassas mer eller mindre efter kundens begär.

Slutligen är avtalet en central aspekt i intersektionen RPV. Genom avtalet (PE) konstitueras och reproduceras de värden (VE) som finns om det reproduktiva arbetet (RE). På så sätt fungerar ekonomierna intersektionerande och i en cirkel. När avtalet accepteras fastställs, och därmed reproduceras, värdet av dessa kvinnors arbete (Peterson 2003:62). Detta ger dem sedan låga förväntningar på lön och anställningsskydd vilket fortsättningsvis gör dem attraktiva att anställa i avtal som främst gynnar konsumenten och företaget, och spår på nedvärderingen av kvinnlig arbetskraft.

5. Diskussion

5.1 Slutsatser

Denna uppsats har genom den IR-feministiska analysramen RPV undersökt hur graviditet, och då kvinnors reproduktiva organ, har kommodifierats till en handelsvara i Georgiens transnationella surrogatindustri. Resultatet visar genom en analys utifrån de tre intersektionerande kategorierna reproduktiv, produktiv och virtuell ekonomi att industrin möjliggörs dels av konkreta till viss del materiella faktorer, dels av mer idéburna faktorer. De konkreta faktorerna och förutsättningarna är internets möjliggörande för kommunikation världen över, medicinsk forskning, teknologisk utveckling och företags möjlighet att flytta sina verksamhetsbaser mellan länder efter lagstiftning, i kombination med en ekonomisk utsatthet som surrogatkvinnorna i denna studie beskriver vara anledningen till att de tar jobbet som surrogat. De mer idéburna faktorerna handlar om en nedvärdering av reproduktiva aktiviteter och kvinnors arbete, samt en kommodifiering av icke-materiella ting som idéer, kultur och känslor. Nedvärderingen av reproduktiva aktiviteter och feminiserade yrken möjliggör industrins arbetsvillkor i den produktiva ekonomin. Dessa otrygga arbetsvillkor är avgörande för konsumentens bekvämlighet, exempelvis behöver konsumenten inte betala något förrän en surrogat blivit gravid, även om surrogaten kan behöva lägga mycket tid på misslyckade IVF-försök före det lyckade. På så vis prioriteras kundens ekonomi över surrogatens tid vilket visar på en nedvärdering av den reproduktiva aktiviteten som i sin tur konstitueras i den produktiva ekonomin i ett formellt avtal. Kommodifieringen av icke-materiella ting berör hur känslor i den informationsbaserade ekonomi har kommersialiserats, familjelycka har blivit en vara med efterfrågan på marknaden. Det är alltså både uppfattningar om vad kvinnornas arbete är värt och uppfattningar om vad som går att köpa som möjliggör industrin mer idémässigt.

5.2 Reflektioner kring metod och analysmodell

Teorivalet har motiverats med att omskrivningen av ekonomin i kategorierna produktiv, reproduktiv och virtuell synliggör ett skifte i ekonomin när reproduktiva aktiviteter förs ut som betalda tjänster på den produktiva ekonomin formulerade i avtal, samt den virtuella ekonomins roll i detta skifte dels med teknologiska framsteg, dels med en ny konsumtionskultur. Uppsatsens resultat visar på att Georgiens surrogatindustri präglas av alla dessa tre kategoriers intersektion.

Resultatet visar också på vad Peterson menar med att materiella faktorer och idéer/värderingar ständigt samspelar i ekonomin (2003:114). Sammanfattningsvis visar resultatet att RPV-ramverket är användbart för att belysa och förstå hierarkier i den internationella politiska ekonomin, i detta fall i termer av kön och klass. Jag är medveten om att ifall studien skulle genomföras med ett mer liberalt perspektiv skulle jag eventuellt få en annan bild av industrin. Gissningsvis skulle arbetet ses som en chans för kvinnor att förändra sin ekonomiska situation, men det faller utanför uppsatsens syfte och omfattning att utveckla alternativa teoriers eventuella resultat.

Min kategoriska uppdelning av de olika processerna i surrogatindustrin i reproduktivt arbete, den produktiva ekonomin och den virtuella ekonomins roll kan kritiserar för att motsäga sig syftet att visa på hur dessa kategorier intersektionerar. Exempelvis kan inte den produktiva ekonomin endast operationaliseras till det publika när surrogatarbetet som bidrar till den produktiva ekonomin också sker i hemmet och den privata sfären (Peet 2016:183). Det går på så vis emot en del av teorins syfte, Peterson menar att uppdelningen mellan privat/publikt är förlegad nu när allt fler betalda tjänster på den konventionella marknaden är reproduktiva (Franklin et al 2003:xii). Samtidigt behövs en analytisk särskiljning av begreppen för att förtydliga dess innebörd och operationalisering. Jag menar att för innehållets struktur och tydlighet var en analytisk separation av de tre kategorierna mest lämplig, och jag följer även Petersons metod här (2003:17-18). I analysens sista avsnitt samt i slutsats-avsnittet ovan, diskuteras de tre ekonomiernas samverkan i praktiken, vilket jag menar visar tillräckligt på intersektionen i detta fall.

En metodologisk kritik som kan riktas mot uppsatsen är dess låga externa validitet. Å andra sidan har hög generaliserbarhet inte varit uppsatsens mål. Jag har genomgående arbetat utifrån en kvalitativ metod där subjektiva upplevelser har ansetts värdefulla. Syftet har varit att fördjupa förståelsen av det specifika fallet snarare än att ge bred och generaliserbar bild. Varje erfarenhet från surrogatindustrin är unik och det har inte varit uppsatsens syfte att generalisera resultaten på andra populationer. Samtidigt har uppsatsen genom RPV lagt märke till vissa fenomen och mekanismer som skulle kunna hittas inom andra fall, exempelvis hur olika arbeten värderas, och därmed förstärkt teorins analytiska generaliserbarhet.

5.3 Framtida forskning

Medan min uppsats främst har analyserat surrogatindustrin inom Georgien, skulle fortsatt forskning kunna titta närmare på industrins transnationella karaktär. Hur går det till när företag flyttar sina industrier mellan länder, och hur ser de globala nätverken av företag ut? I en sådan studie skulle det också vara intressant att undersöka surrogatmammornas roll i en sådan globalisering, om exempelvis migration kan kopplas till industrin. Ett annat förslag på framtida studier av surrogatindustrin i Georgien, med utomvetenskaplig nytta, skulle vara att genomföra en normativ studie på fallet. Denna skulle kunna avslutas med

policyförslag till om och isåfall hur dessa kvinnors arbetsvillkor skulle kunna förbättras, eller om industrin bör förbjudas. Även RPV-ramverket rymmer många möjliga ingångspunkter och Peterson tar i sin bok upp flera ämnesområden som jag i min analys inte nämner, exempelvis den globala finansmarknadens framväxt, urbanisering och migration samt hur kriminalitet och delar av den svarta marknaden kan kopplas till intersektionen av den virtuella och reproduktiva ekonomin. Det finns alltså stort utrymme för fortsatt användning av ramverket, som kan ge ny förståelse för hur kultur, idéer och värderingar samspelar med materiella faktorer i den globala ekonomin.

Referenser

- Antonia Hoyle, 2015. "Record number of British parents are turning to surrogacy". *The Telegraph*. Intervju. 2015-03-30. [Elektronisk]
<https://www.telegraph.co.uk/lifestyle/wellbeing/11496662/Record-numbers-of-British-parents-are-turning-to-surrogacy.html> Hämtdatum: 2019-04-24
- Barker, Drucilla K, 2006. "Fragments of Development: Nation, Gender, and the Space of Modernity/A Critical Rewriting of Global Political Economy: Integrating Reproductive, Productive and Virtual Economies. *Journal of Women in Culture & Society*. Vol. 31, nr. 4, s. 1143-1148.
- Bromfield Footen, Nicole & Rotabi Smith, Karen, 2012. "The Decline in Intercountry Adoptions and New Practices of Global Surrogacy: Global Exploitation and Human Rights Concerns", *Journal of Women and Social Work*. Vol. 27, Nr. 2, s. 129-141.
- Bryman, Alan, 2016. *Social Research Methods*. 5e uppl. Oxford: Oxford University Press.
- Boróka, Parászka, 2017. "The new Caucasian chalk circle: Georgia's surrogate motherhood business", *168Óra*, Reportage. 2017-11-21. Översättning: Thomas Escritt. [Elektronisk] <https://168ora.hu/kriziszona/the-new-caucasian-chalk-circle-georgias-surrogate-motherhood-business-12709> Hämtdatum: 2019-05-11
- Collmar, Louise, 2017. "Surrogatmödrar i Georgien får inte alltid betalt", *Ekot*, Nyhetsinslag. 2017-06-16. [Elektronisk]
<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6718444>
Hämtdatum: 2019-05-10
- Development*, 2005. "Dialogue - A Note on Spike Peterson's A Critical Rewriting of Global Political Economy", Vol. 48, Nr. 101, s. 101-102.
- Ellena, Monica, 2014. "Georgia Considers Ending Fee-Based Surrogacy" *Eurasianet*. Nyhetsartikel. 2014-03-25 [Elektronisk]
<https://eurasianet.org/georgia-considers-ending-fee-based-surrogacy>
Hämtdatum: 2019-05-11

- Elmhorn, Camilla, 2013. "Internationell Politisk Ekonomi, Globalisering och Migration" i De los Reyes, Paula - Eduards, Maud - Sundevall, Fia (red.). *Internationella Relationer: könskritiska perspektiv*. Stockholm: Liber, s. 13-34.
- Enloe, Cynthia, 1989. *Bananas, Beaches and Bases*. Berkeley: University of California Press.
- Esaiasson, Peter - Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud, 2007. *Metodpraktikan*. 3e uppl., Stockholm: Nordsteds Juridik.
- Europaparlamentet, 2015. "Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2014 and the European Union's policy on the matter", utskottet för utrikesfrågor. Rapportör: Cristian Dan Preda
- Families Through Surrogacy, 2015a. *Surrogacy in Georgia*. [Elektronisk] <https://www.familiesthrusurrogacy.com/surrogacy-in-georgia/> Hämtdatum: 2019-05-12
- Families Through Surrogacy, 2015b. *Service Providers in Georgia*. [Elektronisk] <https://www.familiesthrusurrogacy.com/service-providers-georgia/> Hämtdatum: 2019-05-12
- Families Through Surrogacy, 2015c. *Frequently asked questions*. [Elektronisk] <https://www.familiesthrusurrogacy.com/general-info-on-surrogacy/> Hämtdatum: 2019-05-12
- Families Through Surrogacy, 2015d. *Understanding Terminology*. [Elektronisk] <https://www.familiesthrusurrogacy.com/common-terms/> Hämtdatum: 2019-05-12
- Franklin, Marianne – Otto Holman – Marianne Marchand – Henk Overbeek (red.), 2003. "Series editor's preface" i Peterson, V. Spike, *RIPE Series in Global Political Economy: A Critical Rewriting of Global Political Economy: Integrating Reproductive, Productive and Virtual Economies*. London: Routledge, s. xi-xiii.
- GBCDR = Georgian-British Centre for Donation and Reproduction. *About us*. <https://www.surrogacy.ge/en/home> Hämtdatum: 2019-05-10
- Globalis, 2017. *BNP per invånare*. [Elektronisk] Globalis <https://www.globalis.se/Statistik/BNP-per-invaanare> Hämtdatum: 2019-05-09
- Cheung, Helier, 2014. "Surrogate babies: Where can you have them, and is it legal?" *BBC News*. Nyhetsartikel. [Elektronisk] <https://www.bbc.com/news/world-28679020> Hämtdatum: 2019-04-24

- Kronsell, Annica, 2014. "Feminism" i Gustavsson, Jakob – Jonas Tallberg (red.) *Internationella relationer*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 115-130.
- Kukunashvili, Mariam & Bjalava, Matuta, 2016. "Gestational Surrogacy in The Republic of Georgia" i Scott Sills, E. (red.). *Handbook of Gestational Surrogacy: International Clinic Practice and Policy Issues*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 140-142
- Landguiden, 2016. *Georgien Ekonomisk Översikt*. [Elektronisk] <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/europa/georgien/oversikt/> Hämtdatum: 2019-05-09
- Law of Georgia, Artikel 143-144 "On Health Protection" Tillgänglig: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/90402/118648/F-763938548/GEO90402%20Eng.pdf>
- Lejring, Bratt Elina, 2017. "Sveriges första surrogatagentur polisanmäld" *Göteborgs posten*. Nyhetsartikel. 2017-11-19. [Elektronisk] <https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/sveriges-f%C3%B6rsta-surrogatagentur-polisanm%C3%A4ld-1.4847175> Hämtdatum: 2019-05-09
- McCracken, Angela B. V., 2014. *The Beauty Trade: Youth, Gender, and Fashion Globalization*. New York: Oxford University Press.
- New Life Georgia, 2019a. *Surrogate Mother Care*. [Elektronisk] <https://www.newlifegeorgia.com/surrogate-mother-care/> Hämtdatum: 2019-05-11
- New life Georgia, 2019b. *Georgia Team*. [Elektronisk] <https://www.newlifegeorgia.com/team/> Hämtdatum: 2019-05-11
- New Life Georgia, 2019c. *New Life Georgia's Advantages*. [Elektronisk] <https://www.newlifegeorgia.com/georgia-surrogacy-advantages/> Hämtdatum: 2019-05-11
- New Life Georgia, 2019d. *Frequently asked questions*. [Elektronisk] <https://www.newlifegeorgia.com/ivf-faq/> Hämtdatum: 2019-05-11
- New Life Georgia, 2019e. *New Life Founder*. [Elektronisk] <https://www.newlifegeorgia.com/new-life-founder/> Hämtdatum: 2019-05-11
- New Life Georgia, 2019f. *Home*. [Elektronisk] <https://www.newlifegeorgia.com/> Hämtdatum: 2019-05-11

- New Life Georgia, 2019g. *Guaranteed Surrogacy*. [Elektronisk]
<https://www.newlifegeorgia.com/guaranteed-surrogacy/> Hämtdatum: 2019-05-13
- New Life Global Network 2019. *About us*. [Elektronisk]
<https://surrogacyglobal.com/about-us/> Hämtdatum: 2019-05-10
- Nordic Surrogacy a. *Surrogatmödraskap i Georgien*. [Elektronisk]
<https://www.nordicsurrogacy.se/surrogatmodraskap-i-georgien/> Hämtdatum: 2019-05-13
- Nordic Surrogacy b. Äggdonation och surrogatmödraskap för ofrivilligt barnlösa och infertila. [Elektronisk] <https://www.nordicsurrogacy.se/> Hämtdatum: 2019-05-13
- PI Dokumentär, 2017. ”Surrogatmamman i Tbilisi”. Sveriges Radio, 18 juni. [Elektronisk] <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/904277?programid=909> Hämtadatum: 2019-05-11
- Pande, Amrita, 2009. Not an ‘angel’ not a ‘whore’ – Surrogates as ‘dirty workers’ in India. *Indian Journal of Gender Studies*, Vol. 16, Nr. 2, s. 141–173.
- Pande, Amrita, 2010. ‘At Least I Am Not Sleeping with Anyone’: Resisting the Stigma of Commercial Surrogacy in India. *Feminist Studies*, vol. 36, nr. 2, s. 292-312.
- Pande, Amrita, 2011. Transnational commercial surrogacy in India: gifts for global sisters? *Reproductive BioMedicine Online*, Vol. 23, s. 618-625.
- Pateman, Carole, 1988. *The sexual contract*. Stanford: Stanford University Press.
- Peet, Jessica L., 2016. ”A Womb That Is (Not Always) One’s Own”, *International Feminist Journal of Politics*. Vol. 18, Nr. 2, s. 171-189.
- Peterson, V. Spike, 2002. ““Rewriting (Global) Political Economy as Reproductive, Productive, and Virtual (Foucauldian) Economies””, *International Feminist Journal of Politics*, Vol. 4, Nr. 1, s. 1-30.
- Peterson, V. Spike, 2003. *RIPE Series in Global Political Economy: A Critical Rewriting of Global Political Economy: Integrating Reproductive, Productive and Virtual Economies* [E-bok] London: Routledge.
- Prügl, Elisabeth, 2002. “Toward a Feminist Political Economics.” *International Feminist Journal of Politics* Vol. 4 Nr. 1, s. 31–36.

- Ramazanoğlu, Caroline, & Holland, Janet, 2002. "Researching 'others': Feminist Methodology and the Politics of Difference" *Feminist methodology*. London: SAGE Publications Ltd.
- Roache, Madeleine, 2018. "Ukraine's 'baby factories': The human cost of surrogacy. *Al Jazeera*. Nyhetsartikel. 2018-09-13. [Elektronisk] <https://www.aljazeera.com/indepth/features/ukraine-baby-factories-human-cost-surrogacy-180912201251153.html> Hämtdatum: 2019-05-09
- Rudrappa, Sharmila, 2017. Reproducing Dystopia: The Politics of Transnational Surrogacy in India, 2002–2015. *Critical Sociology*, Vol. 44, Nr. 7–8, s. 1087–1101.
- Rudrappa, Sharmila, 2018. Why is india's ban on commercial surrogacy bad for women. *North Carolina Journal of International Law*, Vol.43, Nr. 4, s. 70-95.
- Saravanan, Sheela, 2018. A Transnational Feminist View of Surrogacy Biomarkets in India. [E-bok] Singapore: Springer Singapore.
- Spar, Debora, 2005. "For love and money: the political economy of commercial surrogacy", *Review of International Political Economy*, Vol. 12, Nr. 2, s. 287 - 309.
- Stake, Robert E., 2010. *Qualitative Research: Studying How Things Work*, Guilford Publications. [E-bok] ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/lund/detail.action?docID=479606>.
- The Guardian*, 2014. "Interpol envestigates 'babyfactory' as man fathers 16 surrogate children". Nyhetsartikel. 2014-08-23. [Elektronisk] <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/aug/23/interpol-japanese-baby-factory-man-fathered-16-children> Hämtdatum: 2019-04-24
- The guardian*, 2018. "Australian nurse freed from Cambodian jail but 43 women arrested over surrogacy". Nyhetsartikel. 2018-11-14. [Elektronisk] <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/14/australian-nurse-freed-from-cambodian-jail-but-43-women-arrested-over-surrogacy> Hämtdatum: 2019-05-10
- Tendens*, 2017. "Surrogatmamma i hemlighet", Sveriges Radio, 20 juni. [Elektronisk] <https://sverigesradio.se/avsnitt/908388> Hämtdatum: 2019-05-11
- Tickner, J. Ann, 2001. *Gendering World Politics: Issues and Approaches in the Post-Cold War Era*. New York: Columbia University Press.

True, Jacqui, 2012. *The Political Economy of Violence Against Women*. New York: Oxford University Press.

UG Referens 2018a = SVT UG Referens, 2018. *De nya surrogatmödrarna*. [Elektronisk] <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/ug-referens-de-nya-surrogatmodrarna> Hämtdatum: 2019-05-10

UG Referens 2018b = SVT UG Referens, 2018. *De nya surrogatmödrarna, New Life Georgien Paragraf 2.3.3*. [Elektronisk] <http://www.svtstatic.se/image-cms/svtse/1537448198/svts/article19379487.svt/BINARY/Surrogat-avtal%20New%20Life%20Georgien%20paragraf%202.3.3.pdf> Hämtdatum: 2019-05-10

UG Referens 2018c = SVT UG Referens, 2018. *De nya surrogatmödrarna, New life Georgien Paragraf 2.3.1* [Elektronisk] <http://www.svtstatic.se/image-cms/svtse/1537448158/svts/article19379483.svt/BINARY/Surrogat-avtal%20New%20Life%20Georgien%20paragraf%202.3.1.pdf> Hämtdatum: 2019-05-10

Vårdguiden, 2017. *IVF, Provrörsbefruktning*. [Elektronisk] <https://www.1177.se/barn--gravid/barnloshet/ivf-provrorsbefruktning/> Hämtdatum: 2019-05-04

Världsbanken, 2019. *Georgia Overview*. [Elektronisk] <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview#1> Hämtdatum: 2019-05-09

Whittaker, Andrea, 2014. Merit and Money: The situated ethics of transnational commercial surrogacy in Thailand, *International Journal of Feminist Approaches to Bioethics*, Vol. 7, Nr. 2, s. 100-120.

Yin, Robert. K, 2014. *Case Study Research: Design and Methods*. 5e uppl. London: Sage.

Zimmerman, Allison L., 2016. Thailand's Ban on Commercial Surrogacy: Why Thailand Should Regulate, Not Attempt to Eradicate. *Brooklyn Journal of International Law*, vol. 41, nr. 2, s. 917-959.